

שאלות ותשובות

סימן א

מהרב הגאון מוהר"ר עקיבא איגר זצ"ל
[הראשון, סבו של הג"ר עקיבא איגר זצ"ל]

נדרשתי לאשר שאלוני ע"ד אשה עלובה עזובה גלמודה היא אלמנת ר"מ רופא אשר שבק לה בעלה בעודה מעוברת, וכשילדה לא שמה הדר בפני התינוק, גם עשרה ילדים אשר היו לה בחיי בעלה לא הניקה לאחד מהם. וחקרתי אצל האשה אשר היתה תמיד אצלה כימי לידתה והיא מילדת ג"כ, וכן שמעתי מבני משפחתה ומפי אחרים שבעלה הרופא הוא לא רצה להניח לה להניח באמרו שטבעה גורם שאינה רשאי להניק, כי אם תניק תבוא לה החולי מסוכן שקורין שווינדזאכט רח"ל, וכך אירע לאחותה שהיתה אשתו ראשונה של הרופא מתה באותו החולי רח"ל, ואמרה לי האשה הנ"ל שכאשר ילדה האלמנה הנ"ל ולד הראשון לבעלה הרופא, היתה אמה מפתה את בתה שתניק את הולד בלי דעת בעלה, וכאשר ראתה האשה המשרתת אח"כ אותה שכשהניקה יום או יומים בא לה כבידות בחזה והוסטין, גלתה הדבר להרופא, והוא שמר הדבר ובא בפתע פתאום כשלקחה התינוק להניק, וכאשר ראה אותו כן הלך וכעס מאוד ודיבר דברים קשים לאם האלמנה, ובפירוש אמר לה אם רצונה לקבור את בנותיה כי הוא יודע שסכנה הוא לה להניק, ומיד לא הניח עוד לה להניק לא לולד זה ולא לעשרה ילדים שהיו לה אח"כ, וחקרתי אח"כ אצל מידעיו של הרופא ואמרו לי שתמיד הי' מאונן ומקונן שכבד הי' עליו הדבר להחזיק מינקת אך אשתו אינה רשאי להניק, והמופת חותך על זה שפעם אחת אשר לא היתה ידו של הרופא משגת כלל להחזיק מינקת בביתו כי הי' בתכלית הירידה, נתן הולד אשר ילדה לו אשתו אז חוץ לביתו בבית איש עני כדי שאשתו של אותו האיש תניק גם אותו, וזה ידוע ומפורסם לכל יושבי העיר. והנה זה שנה שבק הרופא חיים וכו' והשתא אשתו מעוברת והניח שבעה בנים, וביתו ריקן מכל, והתחכמו בני משפחתה בצירוף שאר אנשים לקשר אותה עם רופא אחר, אשר למען יהיה לו ישיבה פה וחיתה נפשו בגללה להתעסק בחכמת הרפואה, קיבל על עצמו חומרי חמורות להחזיק אחר הנשואין אצלו ד' בנים ולגדלם ושאר פרטי דברים, וכעת זה ג' חדשים המליטה בת ואין בידה

להחיות את עצמה ואת בניה, ואין צריך לומר אם תהי' צריכה להמתין כ"ד חודש מעת לידתה תהא צריכה להחזיר על הפתחים או למות, מה יעשו לזה.

ושחרו פני רבים וכן שלמים לעיין בשריותא דהאי איתתא, ודחיתי אותם יום יום ולא רציתי להודק את עצמי לדבר זה כלל כי הי' נגד עיני ובזכרוני שעם היות שדבר זה ברור איסורא דרבנן, הרבה והרבה החמירו בי' ראשונים ואחרונים וכמה דיו נשתפכו וכו', ובפירוש אמרו שאין לחוש לקלקול בית ולא לתקנת בחורותיה וכאשר האריך בזה הרב החסיד מהר"ש אבוהב בשו"ת דבר שמואל, וגם שמתי נגד עיני מה שכתב אדמו"ר הגאון המפורסם מהרי"ך בספרו שב יעקב חלק אה"ע סימן ט' שתמיד הי' חושך את עצמו מן הדין בדינים אלו שלא לפתוח בהיתר תחילה, עד אשר יבוא תחילה היתר משאר רבנים עכ"ל, עם היות שבעת כותבו זאת עדיין לא הגיע לכלל זקנה כנראה שכתב כן בשנת תע"ב לפ"ק, מ"מ ראוי לתלמיד כמוני לאחוז בעקב רבו ולישא ק"ו בעצמו אם הוא כתב כן אני מה אענה אבתריה, כי אם זקנה אין כאן אף חכמה אין כאן, ולזאת אמרתי הנח דבר זה לגדולים שבישראל וזקנים שבדור, להם משפט הגאולה והבחירה לפתוח דלתות העזרה כי אין ננעלת עליהם, אמנם כן לגורל הפצרות ומדי ראותי גודל הלחץ זו הרחק ובינתיים בחששות הנ"ל, אמרתי אף שלא ארד לעומק השאלה ולגזור אומר מה שדעתי נוטה בהחלט אם לאסור או להתיר, לא לבד מטעם הנ"ל, אף גם מטעמים אחרים אשר עמדי, ומצורף לזה כעת הזאת זמן קהילה לכל היא עת אסיפת עדרי צאן קדשים בהתחלת הזמן כנהוג אין הפנאי מסכים, וכי קאי בהאי מסכתא וכו', מ"מ לזה נעתרתי לבקשתם ולהודיע צערי לחכמי זמנינו, ואני לא אבוא אלא בנושא ונותן בפלפלת כל שהוא למען דלא להוי כמאן דיליף ריקס ריקס, אמנם לא כאוסר ולא כמתיר רק כמאן דמצדד אצדודי פעם לימין ופעם לשמאל ולא צהיר, עד אשר יובאו הדברים לפני זקנים שבדור גאוני זמנינו ומלפניהם משפט הצדק יוצא, ואז אבתרייהו אגרור ואראה אז גם אנכי להתבשם מתורתם, וכמדבר בעדי את אשר יורוני מן השמים אותו אדבר.

והנה לא נעלם מאתי דברי הריב"ש סימן תס"ג אשר גזר אומר לאסור אף בלא שמה הדר בפני התינוק ואף

בלא רגילה להניק משום לא פלוג וכו', וגם הרא"ם בשו"ת מים עמוקים סימן י' החזיק דעת המחמירין בכל תוקף ועוז אף באינה רגילה להניק והכניסה לו ב' שפחות וכדומה, וסיים דבריו שמה מי הוא אשר ימלא לבו לסמוך על סברות אלו בלי המתנת כ"ד חודש רק במת בנה לבד יש להתיר עכ"ל. הנה הוא סגר עליו הדלת כמעט לחפש אחר צדדי היתר. גם בשו"ת דבר שמואל האריך בזה, וכן בשו"ת בית יעקב סימן קמ"ז רוצה לאסור אף בחלב ארסי עם שהילדים אשר הניקה מתו ואשר לא הניקה אח"כ נשארו בחיים, מ"מ דעתו לאסור. והגאון המפורסם מוהר"ר אברהם ברודא זצ"ל הלך בדרכו כנודע מדברים אשר עברו בענין זה בינו ובין הגאון חכם צבי זצ"ל, והובאו דברי האוסר בשו"ת שבות יעקב, ובודאי לדעתם יש לאסור כאן מק"ו, אם התם שהיתה הוכחה גלוי לכל כי אלו הלכו לעולמם ואלו הבנים חיו דעתם לאסור, מכל שכן בנדון זה אשר אפשר לא הי' זה אלא אומדן דעת ולא הי' סכנה קרובה כל כך רק מיחוש בעלמא דחש, ומיחס נמי חיים עלי' ביותר באשר שאשתו ראשונה מתה באותו חולי רח"ל, אפשר שאף המתירים התם יודו בזה לאסור והיא נכנסת בגדר איסור מינקת חבירו. א"כ מכל הני רבונותא נראה בעליל שאין להתיר.

א אמנם באשר שמצאנו ראינו בשו"ת אמונת שמואל צידד להתיר, וכן הובא שם בשם מהר"ש לאצאטי, וכן הובא שם שראה תשובה ארוכה בשם מהר"ם פרינוויציאל ומהר"י איגרא שכתבו להתיר רק בלא שמה הדר בפי התינוק, וכן הביא דעת מהר"י איגרא בשו"ת מהר"ם פאדווא סימן ל', אלא שמהר"ם חלק עליו, וכן בשו"ת גבורות אנשים נמצא שחכם אחד מהראדנא התיר בלא שמה הדר וכו', וכן בשלטי גיבורים סביב האלפסי כתב שרכים מקילים. אף שהאמת שאין לשום אדם מורה להתיר דבר זה כאשר הסכימו האחרונים וביחוד מהר"ם כ"ץ ומהר"י מקראקא בספר גבורות אנשים, מ"מ ודאי הני לאו קטליא קניא וכו', והרשות נתונה עכ"פ לשחד מכחם בעדנו ולדון ולתקוע את עצמו לדבר הלכה, באשה הנצבת פה עמנו אשר יצאו מן הרוב בעשרה בנים אשר ילדה לבעלה ולא הניקם ע"י מצות בעלה אשר הי' רופא בעצמו ואמר שאינה רשאי להניק, אם יש לצדד להתירה. **והשתא** נחזור אנן, אי משום דברי הריב"ש ודאי אחר דבריו אין להרהר ומי יבוא אחר המלך, ובפרט שנסתייע מדברי הגאונים, אמנם ראיותיו הי' אפשר לדחותם. דמה שהביא בתחילת דבריו ראייה לאסור מהא דע"כ בנתנה בנה למינקת אסרו חז"ל אף באינו מכירה, וא"כ כיון שנסתלק סכנת הולד וכו' אלא שאנו חוששין

לחזרת המינקת וכו', ואף בילדה ולא הניקה צריכה להמתין שאף היא נקראת מינקת חבירו וכו' עכ"ל. והנה בודאי דברים אלו צדקו לדעתו שאף היא מינקת חבירו נקראת, אבל לדעת הני המתירין שכל טעמם הוא משום דזו דלא שמה הדר בפי התינוק לא נקראת מינקת חבירו, דאינה קרויה מינקת חבירו אלא אם הניקה את הולד שום פעם כמ"ש בספר גבורות אנשים, א"כ אין ראייה נגדם, דשאני התם דכבר חל עלי' גזירת חז"ל אף בנתנה אח"כ בנה למינקת אין בידה לפטור את עצמה כיון שעדיין יש לחוש דלמא תיהדר, משא"כ במי שלא נכנסה כלל בגדר מינקת חבירו, משום הך חששא דלמא תיהדר בה המינקת לא היו אוסרים, כי היכי דלא אסרו ליתן בנה למינקת עד שלא נישאת, דמאי אמרת דאי נתנה בנה למינקת עד שלא נישאת לית לן בה דאי הדרא בה תיהדר אחר אחרינא, משא"כ כשנשאת לבעל כמ"ש בשו"ת הרא"ש בשם מהר"ם, א"כ הי' לנו לאסור אף בנתנה בנה למינקת ג' חדשים בחיי בעלה, כמו שבאמת כתב הרא"ש בתחילת תשובתו. ודאי לדעת הריב"ש דטעם דאסרו חז"ל בנתנה בנה למינקת משום דלא תיהדר, וכיון דאסרו לישא מן הסתם לא תתן בנה למינקת, א"כ בנתניה ג' חדשים בחיי בעלה לא שייך לומר כן, משא"כ לטעם שכתבו הרא"ש בשם מהר"ם וצ"ל כמ"ש הרא"ש אח"כ דשאני זו דלא נכנסה בגדר מינקת חבירו וא"כ כך הוא בלא שמה הדר בפי התינוק לדעת המתירין. ואף לפירוש הריב"ש דתועלת הנמשך הי' שלא תתן בנה למינקת אין זה כל כך קושיא, כמ"ש בשו"ת מהר"ם פאדווא שאף אם כל אשה לא תתחיל להניק, תקנות חכמים במקומה עומדת כשמת בעלה אחר לידתה והתחילה להניק.

ומה שסתר עוד הריב"ש דממ"נ אם תאמר בעלמא מעוברת חבירו אסורה משום דלמינקת קיימה א"כ הרי היא כהתחילה להניק ומינקת חבירו נקראת וכו'. וכן בשו"ת מהר"ם פאדווא כתב על הנ"ל וז"ל תינח במינקת אבל מה תאמר על תקנת מעוברת וכו', ושוא עמלו בוניו בו כי כל מעוברת אחר לידתה לא תתחיל להניק וכו' והלא ודאי זו לא למניקה קיימא דלא תתחיל כדי שתהא מותרת ועיי"ש. על זה אפשר להליץ בעדס דודאי דאינה כאלו התחילה להניק והא דאסרינן עודה מעוברת דסתם מעוברת למניקה קיימא פירוש בעצמה כמ"ש רש"י, והטעם כמ"ש הרא"ש דרוב נשים חסות וכו', וא"כ אף שתאמר בפירוש שלא רצה להניק דלמא כשתלד לא תתחיל את עצמה אח"כ ליתן בנה למינקת רק תניק בעצמה, והיא בודאי לא תחוש לדלמא מעיברה ומיעכר וכו', דתאמר בעצמה אם כן ידידה נמי, ואינה יודעת לחלק כדמחלק הש"ס ואנן חיישינן דלמא מיעברה וכו',

מהר"ם דאי תיהדר בה המינקת תיהדר אחר אחרניא, משא"כ כשיש לה בעל א"כ מי לא ידע שסוף מעוברת להוליד ותהא צריכה או להניק או ליתן בנה למינקת, וכיון שחכמים אסרו בין בזה ובין בזה להיות שרשות בעל אחר עליה האיך יעלה על הדעת שבעודה מעוברת תהא מותרת להנשא. ואין לומר דחכמים באו לאסור אף לנשי דבי ר"ג משום לא פלוג, חדא דתקשה כהנ"ל. ועוד דמש"ה ודאי לא קמו רבנן וגזרו כיון דבנשי דבי ר"ג לא שייך דתיהדר היא מותרת ובשאר נשים ממילא ידעינן דאסורה, והיינו צריכין לדחוק ולומר כהנ"ל דהואיל שהולד עדיין אינו בעולם לא סמכינן דתשכור מינקת אף לנשי דבי ר"ג, דכמה סיבות יכולים להיות קודם שתלד כמ"ש בספר גבורות אנשים. אך כל זה דוחק. וזה נמי דוחק דמשום הא גזרו על מעוברת באנפי נפשיה, כדי שאם יעבור על גזירתם וישא יוציאנה קודם שתלד, דודאי משום הא לא גזרו לכתחילה רק לבתר דגזרו ממילא יוציא כיון שעבר על גזירת חז"ל. אמנם להנ"ל נחא דאם לא שמה הדר בפי התינוק אינה נקראת בשם מניקה ולא גזרו עליה חז"ל, וא"כ לא היינו אוסרים גם מעוברת כמ"ש מהר"ם פאדווא דודאי אם רוצה להינשא לא תשים הדר בפי התינוק, וכיון שבידה לתקן לא היינו אוסרין, לכן הוצרכו לאסור מעוברת באפי נפשיה, והיינו כהנ"ל משום דאנו חוששין דכשתלד תהי' היא מתאמצת עצמה להניק בנה. ואיפכא בלא"ה לא קשיא, דאי הוי אסרו מעוברת אולי ישמע השומע ויטעה דמשום דיחסא או מטעמא אחרניא אסרו ולא הוי ידעינן מינקת.

ומיושב נמי בזה דלא תקשה כיון דהש"ס ביבמות לא שקלינן וטרינן אלא אמעוברת דלא ישא טעמא מאי, מכלל דטעם דמינקת ידע לפרש, א"כ לא הוי ליה להש"ס לפרש אלא סתם מעוברת למניקה קיימא ולמה ל' תו לומר דלמא מיעברא וכו'. אמנם לפי מ"ש דבלא שמה הדר בפי התינוק מותרת בשוכרת מינקת, אפשר לתרץ דאם לא אסרו מעוברת אפשר לומר דעיקר טעמא דמניקה דלא ישא בעודה מניקה דוקא משום דלמא אחר נשואין יחוס עליה הבעל ולא יניחנה להניק, ובהא גזרינן אינו מכירה אטו מכירה, דמי ידקדק אבתרה בשעת נישואין אם הולד מכירה או לא, וכולד ידידה ליתא להא חששא דממ"נ אם לא ירצה להניחה שתניק יעשה זאת מיד אחר לידתה וליכא למיגזר ביה אטו מכירה, אבל השתא דחזינן דאסרו מעוברת וסתם מעוברת להניק קיימא, צריכין לומר דטעמא אחרניא איכא במינקת דלמא מיעברא וכו', ואע"ג דאפשר לתקן בשכרה מינקת, דלמא גזירתם ה' שלא ישא כדי שתניק בעצמה כמ"ש הריב"ש, או כמ"ש הרא"ש בשם מהר"ם דאי תיהדר בה המינקת

ומש"ה אנו אוסרין אותה עודה מעוברת, משא"כ כשילדה ועשה ליתן בנה למינקת, לסברת הני המתירין שאינה נקראת מינקת אם לא הניקה לאותו ולד שום פעם א"כ יצאתה מכלל מעוברת ולכלל מניקה לא באה.

ובזה בטלה הטענה שכתב מהר"ם פאדווא שהוא דבר זר שיאסרו חכמים מעוברת משום מניקה מאחר שבידה לתקן וכו', דלפי דברינו הנ"ל אנו חוששין איפכא שתעשה אחר כך כל הטצדקאי להניק בעצמה, כי רוב נשים קשה בעיניהם ליתן בנה למינקת. ומתורץ נמי בזה דלהך ברייתא בכתובות דמותרת בנתינת בנה להניק א"כ לית לה הך חששא דלמא תיהדר, האיך אסרו חז"ל מעוברת חבירו הרי בידה להשכיר מינקת כנ"ל בשם מהר"ם פאדווא, בשלמא אמינקת לא קשיא, דלהך ברייתא אינה נקראת בשם מינקת אלא כל זמן שמינקת והולכת, משא"כ במעוברת שכריסה בין שינייה מעוברת חבירו נקראת, וא"כ טעמא בעי אמאי אסרו חז"ל. וכן בנשי דבי ר"ג דמתירין באמת בנתינה וכו' ה' לנו להתיר אף במעוברת אם שכרה, ואין לומר דלהך ברייתא לא תיקשה, דאיכא למימר דשאני מעוברת דאסרו שכרה אטו לא שכרה דמיחלפו כיון דאידי ואידי מעוברת נקראת, משא"כ במניקה כיון שנתנה בנה למניקה אין שם מניקה תו עלי' ולא מחלפו במניקה. זה אינו, חדא דכבר הוכיח מהר"י מקראקא בספר גבורות אנשים דלא אמרינן דלא פלוג גבי מעוברת, דאל"כ לא מקשה הש"ס מידי ידידה נמי לתבעינה ליורשים. ועוד עדיין הוא דבר זר שיאסרו חכמים מעוברת משום מניקה מאחר שבידה לתקן, וא"כ לאותה ברייתא כל זה במקומו עומד. ודוחק לחלק דגבי שכרה מינקת והולד עדיין אינו בעולם אף להך ברייתא חיישינן דלמא תיהדר ביה המינקת, כיון דהמינקת עדיין לא התחילה להניק, משא"כ בנתנה בנה להניק, דזה קצת דוחק. ועוד בנשי דבי ר"ג אף במעוברת מתירין, וזה לא מצינו.

אמנם לדברינו הנ"ל לק"מ, דכל זמן שלא ילדה אנו חוששין דלכשתלד תעשה כל הטצדקאי שתלך לה המינקת כדי שתניק בעצמה דרוב נשים חסות על ולדותיהן וכו', וא"כ אף דאנן לא קי"ל כהך ברייתא בהתחילה להניק ונתנה בנה אח"כ למינקת מ"מ לא תיקשה ממעוברת אהך שרוצה להתיר בלא שמה הדר וכו'. ואדרבה יתורץ בזה הדקדוק דכיון דאסרו חכמים לישא מינקת חבירו למה הוצרך לירד למניין ולאסור גם מעוברת, כיון דבאמת מניקה אסורה אף בלא שמה הדר בפי התינוק, והיינו משום דלמא תיהדר המינקת ועשו חכמים תקנה שתניק בעצמה, או כמ"ש הרא"ש בשם

בתשובה, דהכא לא שייך לומר מה שאמר שאילו רצה הבעל שלא לשמוע להרופא הרשות בידו והיא משועבדת להניק, משא"כ אשה זו. וכבר נזכר זה ההיתר בתשובות חכם האוסר, אף שכתב שם דאיכא טעמא אחרינא כמ"ש רבינו ירוחם דמש"ה נקראת מינקת חבירו דכשאינו מוציא מינקת או שאין לו שכר מינקת כופין אותה ומניקתו עיי"ש, מ"מ גם זה לא ברירא לי כ"כ אם הבעל אומר מחמת חכמת הרפואה שסכנה היא להניק, אם ביד ב"ד לכופה להניק ולא צריכה למסוס ל"י וכו' בפרטות, דחזינן דהרא"ש לא כתב טעם דרבינו ירוחם ואף הריטב"א בכתובות לא ס"ל כן ועיי"ש. ולטעם הרא"ש בודאי בעינן למימר כנ"ל, בפרט אשה זו שלא הניח לה בעלה כדי כתובתה, וגם כבר נהגו כל בתי דינים לסלק וכו'. ואף אם תהיה משועבדת מכתובה יש לפוטרה מצד שבעלה הרופא בעצמו מיחה בידה. ורוב נשים חסות נמי אין כאן, והרי היא כצמקו דדיה אשר לדעת הרבה מותרת אף בלא שכרה לו מינקת בחיי בעלה. וכן לשון הרא"ש בתשובה כלל נ"ג סימן ד' דלא פלוג רבנן באשה שראויה להניק ועיי"ש. ואף אי אמרינן לא פלוג מ"מ כמו דאמרינן בצמקו דדיה דמינכר מלתא, והיינו כיון שנתנה בנה למינקת כמה פעמים בחיי בעלה הקול יוצא כמ"ש בשו"ת שב יעקב, גם בהא כן שילדה עשרה בנים ולא הניקה אף שלא הי' הבעל עשיר כל כך, ואף כשהי' בתכלית הירידה נתן הולד למינקת, והקול יוצא מאיזה טעם נעשתה זאת, ובפרט דלשיטת התוס' משמע בהדיא דלא אמרינן לא פלוג.

ומה שרצה החכם האוסר להמציא גזירה חדשה מינקת אטו מעוברת ומעוברת מטעם דיחסא לטעם הרמב"ם וסמ"ג, באמת גזירה חדשה היא ובפרט כיון שאינה ראויה להניק לא נקראת מעוברת חבירו, אם כן לא מצינו שחכמים אסרוהו ואנן ניקום ונגזור, וצמקו דדיה יוכיח כמ"ש בשו"ת שבות יעקב. ומה שדחקו להחכם האוסר דברי הרמב"ם וסמ"ג שהביאו טעם דיחסא ובש"ס אידחא האי טעמא, ותירץ מהרא"ש שכתבו כן להורות כר"ת דאף בגרושה אסור. וזה אינו מספיק, דאם באמת כר"ת ס"ל א"כ ע"כ צ"ל דבמינקת גרושה נמי אסור והיינו מטעם דרוב נשים חסות או טעם דרבינו ירוחם, א"כ אכתי לא צריך לטעם דיחסא כי מעוברת שמענו מינקת גרושה לא שמענו. ותו דמשום זה לא היו הם כותבים טעם דליתא, ויותר הי' להם לפרש דבריהם דאף בגרושה אסור מלכתוב פלסתר ח"ו דברים שאינם ונדחים בש"ס. אבל באמת בעיני דרך הרמב"ם פשוט לפנינו, והוא ע"ד שכתב הבית שמואל סי' י"ג ס"ק כ' דרמב"ם ס"ל נמי דצמקו דדיה או אינה ראויה להניק

תיהדר אחר אחריתא, משא"כ כשיש לה בעל, אבל אי אסרו בכלל מינקת חבירו אף בלא שמה הדד בפי התינוק ולעולם אין לה שום תיקון בשכירת מינקת מה צריך לפרש יותר טעם, ובפרט אם פירש דסתם מעוברת למניקה קיימא כאלו התחילה להניק.

גם מ"ש הריב"ש דמשום לא פלוג יש לנו לאסור כמו בנתינת בנה למינקת וכו', כבר הוא בכתובים דזה אינו קושיא כל כך, דדוקא מי שכבר נכנסה בגדר מינקת וחל עלי' גזירת חז"ל תו לא מצית לאכשורי נפשה בנתינת בנה למניקה, כיון שיש לחוש דלמא תיהדר בה מינקת ולא פקע עדיין ממנה שם מינקת, משא"כ בלא שמה הדד וכו' להנך פוסקים לא חלה עלי' גזירת חז"ל, דמשום דלמא תיהדר לא אסרו חז"ל לכתחילה אלא במי שהתחילה להניק שהוצרכו לאסור דלמא ישא כל זמן שמניקה דהא גזרו עד כ"ד חודש דוקא, והלשון דברייתא מינקת שמת בעלה הכי דייקא. כל זה אמרתי לייפות קצת דעת המתירין, אך לא לומר חלילה שיש לסמוך בזה אדעתם כאשר כתב מהר"ם פאדווא שאינו נשען על דקדוקים רק שאומר כן מסברא, כאשר שבאמת מה שיש לחוש בהתחילה להניק ג"כ יש לחוש אם לא התחילה, מאחר שלא סמכו רבנן על מינקת ששכרה, ואיכא למימר נמי דכל שהיא ראוי' להניק היא נקראת בשם מינקת, וכוונת חכמינו הי' שאם לא חנישא לא תתן בנה למינקת ולא יבוא לידי חשש סכנות דתיהדר, וכאשר באמת מוכח להדיא מתוך תשובות הרא"ש ומדברי הגאונים דלא כדעת המתירים, וא"כ מי ימלא לבו להתיר מכח דקדוקים.

אך בזה יש לצדד כיון דעכ"פ יש גדולים המתירין, אם נאמר עכ"פ באשה זו אשר זה עשרה בנים שלא הניקה עפ"י מצות בעלה שיש קצת סכנה, א"כ אשה זו בשעת מיתת בעלה לא היתה עומדת להניק ואינה ראויה להניק לפי דברי הבעל עצמו, אפשר דעכ"פ נוכל לסמוך עליהו דאשה זו לא נכנסה בגדר מינקת חבירו, ועדיפא מהכניסה לו ב' שפחות או אינה רגילה להניק מחמת תענוג ורוב עשרה דהני עכ"פ ראויים להניק, ואפשר דאם לא נתירנה להינשא תניק בעצמה, משא"כ אשה זו אשר שמעה מבעלה רופא שיש סכנה, ודאי תעשה כל הטצדקאות שלא להניק, אף דבעודה מעוברת אסורה להינשא עכ"פ מחמת חשש דיחסא כמ"ש הרמב"ם וסמ"ג, מ"מ אחר שילדה לאו מעוברת חבירו נקראת ולא מינקת חבירו כיון שאינה עומדת להניק. וגם להריב"ש אין זו כאלו התחילה להניק, כיון דאף דבעודה מעוברת סתמא לאו להניק קיימא, ולא אסרינן לה אלא משום דיחסא. ועדיפא זו מהא דנדרון בית יעקב

דיחסא מעוברת גרושה היא כמו אלמנה ה"ה לפי האמת דלא חזר אלא מטעם.

והנה מה דמשמע מדברי הבית שמואל שרצה לפרש קושיית התוס' דכיון דמעוברת אסורה בגרושה ה"ה במניקה דבחד בבא קתני לה, לדידי לא משמע הכי, דאי זה כוונת התוס' אינו קושיא, דכיון דכל כוונת הר"ש הזקן דגרושה מינקת לא משעבדא ואינה נקראת מינקת חבירו, א"כ מה שייך לומר בזה דומיא דחכמים אסרו כל מי שנקראת מעוברת חבירו וגרושה בכלל דהרי היא ג"כ מעוברת חבירו, וכן אסרו כל מי שנקראת מינקת חבירו וגרושה אינה בכלל זה לדעת ר"ש הזקן. ואי משום דאלמנה נמי לא משעבדא, זהו קושיית ר"ת אח"כ, אבל באמת פשוט דהוכחת ר"ת היא כיון דעכ"פ מוכח דמעוברת גרושה אסורה אף שלפי האמת מעוברת אינה אסורה אלא משום מניקה א"כ ממילא מוכח דאסורה. וכן מוכח להדיא מלשון התוס' בכתובות שכתבו וז"ל ועוד דמפרש טעמא דמעוברת משום דלמניקה קיימא, משמע דהיינו טעמא דמעוברת היינו טעמא דמניקה ולמאי דהוי וכו', הרי לשונם ברור כמ"ש. ואף דהרב המגיד נמי כתב לישנא דמניקה דומיא דמעוברת, מ"מ כל כוונתו נמי מהך טעמא כמ"ש באמת הלחם משנה עיי"ש. ומה שהקשה הבית שמואל מצמקו דדיה לדעת התוס', אפשר לומר דודאי בגרושה הוכיח ר"ת דשייך אף במניקה דאל"כ אף מעוברת גרושה מותרת, ומעיקרא לטעם דיחסא היתה מעוברת גרושה אסורה, וכל כי האי ודאי דצריך הש"ס לאודועי והוי ל"י למימר לטעם השני אלא במעוברת אלמנה ומשום דלמניקה קיימא, משא"כ בצמקו דדיה דהוא דבר פרטי אין צריך להודיע לן דמותרת לטעם השני. עכ"פ כל עיקר הוכחת ר"ת כיון דבאמת גרושה מעוברת אסורה ממילא מוכח דמניקה גרושה אסורה, דהרי היינו טעמא דמעוברת היינו טעמא דמניקה וכו', ומאי קושיא דלמא היינו טעמא דמעוברת גרושה כיון דמעוברת אלמנה אסירה דלמניקה קיימא מהאי טעמא אסרו נמי מעוברת גרושה, דהאי מעוברת חבירו והאי מעוברת חבירו נקראת ואתי למחלפא, דאטו כ"ע דינא גמירא מאיזה טעם אסרו מעוברת חבירו, משא"כ במניקה גרושה לא מחלפא במניקה אלמנה, דזו אינה נקראת לסברת הר"ש הזקן מינקת חבירו, אלא ודאי לית ליה לר"ת לאסור במקום דלא הוי לן למיסר משום לא פלוג כאשר כתבו בכתובות להדיא. ואף אי ס"ל כהרא"ש דבנתנה בנה למינקת גזרינן דלמא אתי למחלפא במקום דאיכא למיחש דלמא הדרא, שאני התם דכבר חלה עלי' גזירת חז"ל קודם שנתנה בנה למינקת, משא"כ מי שלא היתה כלל ראוי להיות אסורה כגון מעוברת

אינה נקראת בשם מינקת, אבל ודאי כל זמן שהיא מעוברת, מעוברת חבירו נקראת ואסרו מתקנת חז"ל, והיינו ע"כ משום דיחסא וכמ"ש הבית שמואל. ועיקר קושייתם דהרי טעם זה אידיחי בש"ס נ"ל דהסוגיא פשוטה לדעתם, דודאי אפשר לחלק בין ידיה ודחבריה, דאחבריה לא חס כל כך כמ"ש הכסף משנה, רק דהש"ס מקשה אי הכי דחבריה נמי, משום דדחיקי ל' לומר כך כיון דאפשר עכ"פ לכוון ביאתו, מלתא דלא שכיח הוא שלא יתוס נמי על דחבריה כמו בדידיה, ומשני הש"ס אלא מעוברת היינו טעמא משום דמעוברת למניקה קיימא הוצרכו לגזור אמעוברת חבירו, וכיון שכבר הוצרכו לאסור גזרו על כל מעוברת חבירו אף היכא דלא קיימא למניקה משום חשש דיחסא, וכיון דעכ"פ לפי האמת מעוברת אסורה אף היכא דלא למניקה קיימא משום דיחסא, לא הוצרכו הרמב"ם וסמ"ג אלא להביא טעם זה. וזהו לדעתי כוונת הרמב"ם וסמ"ג דלא כהחכם האוסר ודלא כשבות יעקב שרצה לומר דהוי קשיא להו אמאי יוציא יקיים עד לידתה ומש"ה הוכיחו טעם דיחסא. וכל זה דוקא במעוברת דלמניקה קיימא בזו כיון שהוצרך בלא"ה להוציא אחר לידתה יוציא עוד משום דיחסא, אבל במי שלא למניקה קיימא גם משום דיחסא לחוד לא אסרינן וכו' עיי"ש.

ולדידי דבריו אינם מבוררים, חדא דאין זה קושיא אמאי יוציא יקיים וכו', כיון דעכ"פ הוצרכו חכמים לגזור שלא ישא דאטו ישיאנה על מנת שיוציאנה אחר לידתה, וכיון דגזרו והוא עבר על גזירת חז"ל מש"ה יוציא עכ"פ לרבנן, דהרי לר"מ לא יחזירנה אפילו עולמית, והרי חזינן בש"ס דאף לרבנן אפילו בכהן יוציא בגט ולא סגי ליה בהפרשה. ועוד כיון דבאמת עכ"פ לדבריו ליתא לחששא משום דיחסא אלא במעוברת דלמניקה קיימא, האיך סתמו דבריהם וכתבו רק טעם דיחסא דיש לטעות דמ"מ אסורה. אלא ודאי האמת כך הוא כמ"ש דשאני התם למסקנא דכיון דכבר הוצרכו לאסור חששו גם משום הא. וראיתי ביש"ש שדחק לחלק בין זמן הש"ס לזמנינו, ולא ידעתי מי דחקו כנ"ל. ולפי"ז צ"ל נמי להרמב"ם דלית ל' לא פלוג, דאל"כ דלמא מש"ה כל מעוברת אסירי כיון דנקראת בשם מעוברת חבירו גזרו הא אטו הא, ובודאי בהא ה' סברא לגזור דאטו כ"ע ידעו מאיזה טעם אסרו חז"ל מעוברת חבירו, אלא ע"כ צ"ל דלא ס"ל לרמב"ם וסמ"ג לומר כן מכ"ש במניקה שאינה ראויה להניק שאינה נקראת מינקת חבירו ולא מחלפא, דלית לן למיחש מידי. וכן משמע לי קצת מתוס' שהוכיחו דלא כהר"ש הזקן, שהרי לפי טעם

מחמת שאינה ראויה להניק עפ"י דיבורו של בעל עצמו והוא הי' גם כן רופא אפשר להתיר כנ"ל, וכבר אמרנו דעדיפא זאת מהנדון דחלב ארסיי כנ"ל. ומה שכתב החכם האוסר דהר"ש לא התיר אלא בגרושה, כל זה אינה הוכחה דבאינה ראויה להניק פשיטא דמותרת. וכל עיקר חידושים דהר"ש הזקן בגרושה אף דראוי להניק והתחילה להניק, והרי הרא"ש הביא דעת ר"ת החולק ואפי"ה התיר בצמקו דדיה. והנה ודאי אי אמרינן דאפילו בצמקו דדיה אינה מותרת אלא שם? בשכרתו לו מינקת, א"כ הא ודאי לא עדיפא. אך לפי דעת הב"ח והפרישה וכן משמע בשו"ת חכם צבי ודבר שמואל דבצמקו דדיה אפילו בלא שכרתו לו מינקת מותרת, וכפי מ"ש לעיל יש להביא סמוכים לדבריהם אפשר דזו נמי כצמקו דדיה דמיא. וכן בשו"ת מהר"ם פאדווא סי' ל' לא כתב אלא בשכרתו לו מינקת ואיפסק חלבה קאי וצריכא לאשמעין דאף דלא פסק בידי שמים, אבל זה לא נשמע שם דאם פסק חלבה מעצמה בכמה ולדות או שנתברר בכמה ולדות שצמקו דדיה דבעינן שכרתו לו מינקת. וכן המעיין בט"ז יראה כן. ומה שהקשה בשב יעקב דאם צמקו דדי' א"א בלא וכו' וא"כ ושכרת מינקת למה לי, אינו מובן לי דכבר אמר מהר"ם פאדווא דצריכא כנ"ל. ומה שהוכיח הבית שמואל דהרי צמק דדיה אי אפשר בלא שכרתו וכו', אין זה הוכחה דאפשר דמסמס לי' כמ"ש בש"י גם אף דסעיף זה לא איירי עדיין במעוברת, מ"מ אפשר לומר שהי' לידתה ומיתת בעלה בשעה חדא. גם בשו"ת שב יעקב דעתו להתיר אם שכרתו לו מינקת בילדים אחרי' ומתוך כך יצא קול שצמקו דדיה. אמנם ודאי לדעת הב"י שכתב דאצמקו דדיה קאי אינו משמע כן דושכרתו לו מינקת אתינוק זה קאי.

כל זה העליתי בחפזי, אך הואיל דנפיק מפומא דהרב ב"י דבצמקו דדיה בעינן נמי ושכרתו לו מינקת, ואיכא למימר נמי דזה לא דמיא לצימוק דדים דאולי היא ראוי להניק ובעל הוא דחס עלי' ביותר. ומצינו לחכמים גדולים שרוצים לאסור אף בחלב ארסיי, ואיכא למימר דהמתירים לא התירו אלא התם דאיכא סכנות מבוררת. בכן הדבר צריך הכרעת גדולים וזקנים כמ"ש לעיל ואז כשאפנה אשנה פרק זה על בוריו.

כ"א מרחשון תקי"ח לפ"ק פה ק"ק פרעשבורג
הק' עקיבא איגר מהלברשטט ולעת עתה חונה פה ק"ק הנ"ל.

גרושה לדעת הר"ש הזקן או שאינה ראוי להניק כגון צמקו דדיה וכדומה. ומה שרצה בספר גבורות אנשים לחלק בין מעוברת למניקה בהא דלא פלוג דחיקא לי' סברתו שם ואדרבה כפי הנ"ל יותר הי' ראוי לומר במעוברת לא פלוג דלאו כ"ע טעמא ידעי. ואפשר נמי לומר לפי"ז דאף ר"ש הזקן לפי האמת מודה במעוברת גרושה דדחיקא מלתא טובא לומר שהרי חכמים אסרו מעוברת חבירו סתמא והרי גרושה בכלל ואנן ניקום ונתיר, אלא דס"ל כשיטת הרמב"ם וסמ"ג דאף לפי האמת נשאר טעם דיחסא כנ"ל ור"ת שהוכיח דמעוברת גרושה אסורה משום דלא חזר בו אלא מטעם וכו', ולא ס"ל דנשאר טעמא דדיחסא, היה יוכל להוכיח בזה האופן נמי כיון דמעוברת ממילא כולל אף גרושה א"כ היינו טעמא דמעוברת והיינו טעמא דמניקה. אלא דהוכיחו שפיר טפי דלמאי דס"ד בודאי גרושה מעוברת אסורה והש"ס לא חזר אלא מהטעם. ובאמת בתוס' ובמרדכי ובריטב"א לא נזכר בשם ר"ש להתיר אלא במניקה חוץ הרא"ש שכתב בשמו אף במעוברת גרושה, ולדידיה ליתא להנ"ל. עכ"פ לדעת הרמב"ם איכא למימר דס"ל כדעת הר"ש הזקן דגרושה מינקת ודאי מותרת דכיון שאינה משועבדת אינה נקראת בשם מינקת חבירו, ולא דמיא לאלמנה דהיא מהסתם אם לא מחמת חיבת נשואין מחמת חיבת בעלה עומדת להניק ולא תתבע כתובתה משא"כ בגרושה שהוא גרשה מעל פניו כמ"ש סברא זו בשו"ת מהר"י מינץ, משא"כ במעוברת כולן קרוין מעוברת וטעם האיסור משום דיחסא כהנ"ל. ולא נעלם מעיני שהר"ן כתב איפכא דהרמב"ם כר"ת ס"ל מדלא מחלק, אך באמת אין זה הוכחה, דהרמב"ם אין דרכו אלא להעתיק מה שנמצא מפורש בש"ס וסמך על המבין דזו אינה קרויה מינקת חבירו. וכן ס"ל להרב אמונת שמואל בתשובתו דהרמב"ם כר"ש הזקן ס"ל. ואני ראיתי בריטב"א בכתובות שכתב להדיא דהרמב"ם כהר"ש ס"ל, ואזיל לשיטתו דס"ל דלר"ת צ"ל דנתגרשה אינו כופה לא קאי רק אנדרה עיי"ש, והרמב"ם כתב להך בהלכות אישות סתמא בלא נדרי' ממילא כהר"ש ס"ל.

א"ב מכל זה הי' אפשר לצדד ולהתיר אשה זו, ובפרט שהר"י מינץ הרבה להביא ראיות דדעת הר"ש הזקן עיקר וכן בשו"ת אמונת שמואל והריטב"א כתב שהרמב"ם ס"ל כוותיה. אם כן אשה זו שאינה משועבדת